

Thurzovci a počiatky reformácie

Csepregi Zoltán

Pri vzostupe thurzovského rodu patria prvé desaťročia 16. storočia ku kľúčovému obdobiu. Z generácie príslušníkov rodu tohto obdobia pochádzajú hneď traja humanistickí biskupi: Ján Thurzo, vratislavský (Wrocław),¹ Stanislav Thurzo, olomoucký² a Zigmund Thurzo, veľkovaradínsky (Oradea) biskup.³ Toto obdobie rodu tvorí významné ohnisko v reťazci medzi meštiansko-podnikateľským životným štýlom, charakteristickým pre 15. storočie a veľkostatkársko-aristokratickým spôsobom života, ktorý začal súčasne s kariérou Alexeja Thurzu. Je zrejmé, že thurzovskí chlapi nedostali svoje prelátske stolce len vďaka svojim osobným kvalitám, ale predovšetkým hospodárskym úspechom svojich rodičov a ich politickému vplyvu, predsa však zostáva faktom, že vo svojich vysokých pozíciách obstáli veľmi dobre, najmä Stanislav, ktorý sa dožil vysokého veku a svoje biskupstvo riadil zvlášť dlhú dobu. Títo traja biskupi mohli byť ozdobou svojho rodu už len svojím životom, veď boli základnými piliermi nielen uhorsko-českej monarchie Jagelovcov, ale ako preláti olomouckej a vratislavskej cirkevnej provincie – z dôvodu spochybnenia verejnoprávneho statusu Českej Koruny⁴ – boli pokladaní za kniežatá aj v Nemecko-rímskej ríši a za pánov svojich provincií, aj keď nedostali priame hlasovacie

- 1 Ján Thurzo (1464 Krakow – 1520 Wrocław): študoval v Padove, v rokoch 1506–1520 vratislavský biskup. Viackrát pôsobil ako kráľovský vyslanec. Položil základy humanizmu a renesancie v Sliezske. Sympatizoval s počínajúcou reformáciou, čo potvrdzujú jeho kontakty s univerzitou vo Wittenbergu, s Lutherom, Melanctonom a Erazmom. Jeho tajomník Johann Hess sa stal neskôr reformátorom Vratislavi. Podporil Georga Wernhera, Ursina Velia a iných na štúdiách. Stephana Taurina podnecoval k opisaniu udalostí sedliackej vojny. V Johannesburgu, Nyse a Vratislavi dal postaviť renesančné stavby (jeho náhrobok sa nachádza tiež tam). Od Dürera kúpil obraz Madony. Z jeho knižnice sú známe štyri publikácie. Vo svojej provincii vystúpil proti kupčeniu s odpustkami a svätými obrázkami, ako aj iným neduhom. Zostavil a dal vytlačiť vratislavský misál (Krakow 1506). WENZEL, Gusztáv. *Thurzó Zsigmond, János, Szaniszló és Ferencz. Négy egykorú püspök a bethlenfalvi Thurzó családból. 1497–1540.* Budapest : MTA, 1878, (Értekezések a Történelmi Tudományok köréből VII/9) 50 s.; PAULINYI, Oszkár. Johann V. Thurzo, Bischof von Breslau. In *Schleisische Lebensbilder*, roč. 4, Breslau, 1931, s. 1-6; SMACKA, Janina. Jan Turzo, humanista i mecenas kultury renesansowej. In *Roczniki Sztuki Śląskiej*, 1963, roč. 2, s. 77-91; SABISCH, Alfred. *Die Bischöfe von Breslau und die Reformation in Schlesien.* Jakob von Salza (†1539) und Balthasar von Promnitz (†1562) in ihrer glaubensmäßigen und kirchenpolitischen Auseinandersetzung mit den Anhängern der Reformation. Münster : Aschendorff, 1975, (Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung 35) s. 17-34; BIETENHOLZ, Peter G. (ed). *Contemporaries of Erasmus : A biographical register of the renaissance and reformation.* 1-3. Toronto : Univ. Toronto Press, 1985–1987, (ďalej: ContEras) roč. 3, s. 324; LAMBRECHT, Karen. Breslau als Zentrum gelehrter Kommunikation unter Bischof Johann V. Thurzó (1466–1520). In *Archiv für Schlesische Kirchengeschichte*, 2000, roč. 58, s. 117-141.
- 2 Stanislav Thurzo (1466–1540, Olomouc) – študoval v Krakove. Od roku 1498 olomoucký biskup. Usporiadal pomery vo svojom biskupstve tak v administrative, ako aj v náboženskom živote, vystúpil proti husitizmu. Do jeho okruhu patrili Augustinus Olomucensis a Johannes Augustinus. Stephanus Taurinus o ňom píše s uznávaním, Beatus Rhenanus Trobenius a Ursinus Velius mu venovali knihy. WOTKE, Karl. Der Olmützer Bischof Stanislaus Thurzó von Bethlenfalva (1497–1540) und dessen Humanistenkreis. In *Zeitschrift des Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, 1899, roč. 3, s. 337-388; ContEras roč. 3, s. 324-325; WÖRSTER, Peter. *Humanismus in Olmütz. Landesbeschreibung, Stadtlob und Geschichtsschreibung in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts.* Marburg : Elwert, 1994, (Kultur- und geistesgeschichtliche Ostmitteleuropa-Studien 5) 231 s.; BALETKA, Tomáš. Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540), jeho kancelář a správa biskupských statků. In *Sborník archivních prací*, 2004, roč. 54, s. 3-326; ROTHKEGEL, Martin. Zum Humanistenbriefwechsel des Olmützer Bischofs Stanislaus Thurzó. In FUCHS, Martina – RÉTHELYI, Orsolya (ed.). *Maria von Ungarn (1505–1558) – Eine Renaissancefürstin.* Münster : Aschendorff, 2007, (Geschichte in der Epoche Karls V. Bd. 8) s. 283-291; ROTHKEGEL, Martin. *Der lateinische Briefwechsel des Olmützer Bischofs Stanislaus Thurzó: eine ostmitteleuropäische Humanistenkorrespondenz der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts.* Hamburg : Lit-Verl., 2007, (Hamburger Beiträge zur neulateinischen Philologie 5) s. 13-76, pozri tiež štúdiu M. Rothkegela v tejto publikácii.
- 3 Zigmund Thurzo (†1512) študoval v Padove. Od roku 1496 aradský, v rokoch 1500–1502 ostrihomský hlavný dekan, roku 1501 sriemsky biskup, volený belehradský prepošťa a do roku 1504 tajomník v kancelárii Juraja Szatmáriho. Od roku 1504 nitriansky, 1505 sedmohradský, 1506 veľkovaradínsky biskup. R. 1505 pripravil jagelovsko-habsburskú dedičnú zmluvu. Je známych viacero exemplárov z jeho knižnice (Alba Iulia – Gyulafehérvár, *Batthyanaeum*). Na jeho náklady študoval napr. Johannes Henckel a Mikuláš Oláh. Financoval stavby vo Veľkom Varadine, tu je aj jeho hrobka. KÖBLÖS, József. *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában.* Budapest : MTA TTI, 1994, (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12) s. 369-370.
- 4 WEBER, Matthias. *Das Verhältnis Schlesiens zum Alten Reich in der frühen Neuzeit.* Köln-Weimar-Wien : Böhlau, 1992, (Neue Forschungen zur Schlesischen Geschichte 1) 503 s.

práva na ríšskych snemoch. Je zrejme, že ich činnosť stabilizovala pozície rodu a zvyšovala jeho prestíž, a samozrejme, nezištne urovnávala osobné kariéry ich bratov či synovcov.

Podpora vied a umení humanistických thurzovských biskupov už bola predmetom viacerých štúdií, Stanislavovi je venovaný osobitný priestor v tejto publikácii od Martina Rothkegela. Metódy a výsledky thurzovskej mecenatúry by som preto chcel ozrejmiť z druhej strany, z hľadiska podporených humanistov a ich životných osudov. Finančná podpora a pevné vzťahy thurzovských biskupov, reprezentujúcich tradičnú vieru, s predstaviteľmi neskoršej reformácie navodzuje niekoľko mimoriadne zaujímavých otázok, ešte aj v prípade Stanislava, ktorý svoju cirkevnú provinciu odhodlane a dosť dlhú dobu aj úspešne chránil pred šírením reformácie.

Vo svojej štúdií najprv krátko zdokumentujem vzťahy Thurzovcov s uhorským humanistickým hnutím a na príklade dvoch humanistov – jedného laického a jedného klerika – by som chcel poukázať na to, ako priamo dospel thurzovský patronát k podpore počiatkov reformácie v Uhorsku. Záverom štúdie sa pokúsím zhrnúť všeobecné poznatky o životných osudoch osobností obdobia humanizmu a reformácie, aby som poukázal na niekoľko doteraz nezodpovedaných otázok v dejinách týchto dvoch spojených, ale zároveň aj rivalizujúcich hnutí.

Thurzovskí štípendiáti

Pod vplyvom thurzovského rodu sa v slobodných kráľovských mestách severovýchodného Uhorska vytvoril zaujímavý kruh humanistický osobností. Z nich môžeme identifikovať nasledujúcich členov:

Johannes⁵ a Sebastian Henckelovci, Georg Leudischit mladší i starší⁶ boli s Thurzovcami aj vo vzdialenejšom príbuzenskom vzťahu, takže je pochopiteľné, že od nich dostávali tak politickú, ako aj finančnú pomoc;

5 Johannes Henckel (1481 Levoča – 1539 Vratislav) pochádzal z meštianskeho rodu. S podporou strýka, Georga Leudeschita a Thurzovcov študoval vo Viedni, Krakove, Padove a Bologni. Od roku 1513 bol levočským kaplánom, neskôr farárom, od 1522 hlavným dekanom v Turni, roku 1522 košický farár, od roku 1525 dvorný kňaz kráľovnej Márie, od roku 1526 opäť pôsobil v Košiciach. 1528 sa opäť vrátil do služieb ovdovenej kráľovnej, odprevádzal ju do Znojma, Linzu a Augsburgu, nadviazal kontakty s Melanchtonom. Johannes Antoninus upozornil na Henckela aj Erazma, s ktorým udržiaval písomný kontakt. Na Henckelovu žiadosť Erazmus napísal pre kráľovnú Máriu dielo *Vidua Christiana*. Bol podozrivý z kacírstva, preto nemohol odísť s kráľovnou do Nizozemska. Od roku 1530 bol vratislavským kanonikom, potom pôsobil ako farár v meste Schweidnitz. Sú známe dve jeho teologické práce (Acht nuzliche und fast trostliche Predigten, 1534; Soliloquium sive precatio ad deum patrem, Krakow, 1535). Zachovala sa jeho bohatá knižnica. ESTREICHER, Karol. *Bibliografia polska / Polnische Bibliographie / Bibliographie Polonaise*. 1-33. Krakow, 1870-1965, roč. 18, s. 95; FRAKŇOI [Frankl], Vilmos. *Henckel János, Mária királyné udvari papja*. Pest : MTA, 1872, (Értekezések a Történelmi Tudományok köréből II./5.) 31 s.; BAUCH, Gustav. Dr. Johann Henckel, der Hofprediger der Königin Maria von Ungarn. In *Ungarische Revue*, 1884, roč. 4, s. 599-627; ContEras roč. 2, s. 175-176.

6 VESELY, Daniel. Georg Leudischer – ein lutherischer Prediger in der Zips. In SCHWARZ, Karl – ŠVORC, Peter (ed.). *Die Reformation und ihre Wirkungsgeschichte in der Slowakei : Kirchen- und konfessionsgeschichtliche Beiträge*. Wien : Evangelischer Presseverband, 1996, (Studien und Texte zur Kirchengeschichte und Geschichte 2,14.), s. 67-79.

- Valentin Eck⁷ bol vychovávateľom Anny, dcéry svojho patróna Alexeja Thurzu, venoval im viac svojich diel;⁸
 - Ján Antoninus Košický (Cassoviensis)⁹ študoval taktiež s podporou Alexeja Thurzu;
 - Georg Wernher, blízky priateľ Ecka bol tiež viacnásobným klientom Thurzovcov;¹⁰
 - Wolfgang Guglinger venoval Jánovi Thurzovi, zvolenskému županovi a kremnickému komorskému grófovi (*camerarius Cremnitzensis*) a Stanislavovi Thurzovi, olomouckému biskupovi svoje dielo, ktoré vyšlo v spolupráci s Leonhardom Coxom v Krakove roku 1526.¹¹
- K tomuto kruhu môžeme pridružiť Achatia Hensela, Johanna Langa¹² a Andreja Meltzera z Göncu.¹³ V ich prípade je však oveľa lepšie zdokumentovaný ich neskorší vzťah k Johannesovi Henckelovi a jeho okruhu priateľov.

7 Valentinus Eccius Lendau (1494 Lindau – po 1545 Bardejov?) po roku 1508 študoval teológiu a filozofiu na univerzite v Lipsku, pokračoval od roku 1511 v Krakove, 1513 bakalár, od roku 1514 nahradil Rudolfa Agricola vo funkcii lektora poetiky. Roku 1515 v Krakove vydal knihu o poetike *De versificandi arte opusculum* a Rímske príhody *Flora*. Od roku 1518 bol školmajstrom v Bardejove, kde od roku 1522 pôsobil ako notár a od 1526 richtár. Roku 1533 bol učiteľom košickej školy, roku 1539 sa vrátil do Bardejova. Vydal niekoľko priležitostných básní, literárnych a jazykovedných učebníc. BAUCH, Gustav. *Beiträge zur Litteraturgeschichte des schlesischen Humanismus IV*. In *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, 1898, roč. 32, s. 49-104, 49-82; BÉKEFI, Remig. *A népoktatás története Magyarországon 1540-ig*. Budapest : MTA, 1906, s. 63, 399, 416 (Nr. 242, 267); ESTREICHER roč. 16, s. 8-11; CSAPODI, Csaba – CSAPODINÉ GARDONYI, Klára. *Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt*. Budapest : MTAK, 1988-1994, (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei. Új sorozat 23, 31, 33) (ďalej BH) roč. 3, Nr. 2321-2326; FATA, Márta. *Humanistische Einflüsse oberdeutscher und melanchthonischer Provenienz im ungarischen Bartfeld*. In: WIEN, Ulrich A. – ZACH, Krista (ed.). *Humanistische Beziehungen in Ungarn und Siebenbürgen : Politik, Religion und Kunst im 16. Jahrhundert*. Köln-Weimar-Wien : Böhlau, 2004, (Siebenbürgisches Archiv 37.), s. 155-172.

8 V poradí vydania od roku 1519: SZABÓ, Károly – HELLEBRANT, Árpád. *Régi magyar könyvtár*. III. Budapest, 1898. *Régi magyar könyvtár III. Pótlások, kiegészítések, javítások*. Ed. BORSA, Gedeon – DÖRNYEI, Sándor – SZÁLKA, Irma. 1-4. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 1990-1993, (ďalej: RMK III.) Nr. 7331; APPONYI, Alexander: *Hungarica : Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften*. Bde. I-IV. München : Rosenthal, 1903-1927, (ďalej: Apponyi H.) Nr. 139; RMK III. Nr. 7332; RMK III. Nr. 5128; 5129, 7336; RMK III. Nr. 7350; ESTREICHER, roč. 16, s. 8-11; V. ECSEDY, Judit et al. (ed.). *Rola krakowskich drukarzy w kulturze węgierskiej / Die Rolle des Krakauer Druckwesens in der ungarischen Kultur / A krakkói nyomdászat szerepe a magyar művelődésben*. Budapest : Balassi, 2000, s. 327-328, 331 (Nr. 12-13, 15, 26-28); *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts*. 1-25. Stuttgart : Hiersemann, 1983-2000, (ďalej: VD 16) Nr. E 444.

9 Johannes Antoninus Cassoviensis (1499 Košice – 1563 Krakov): od roku 1515 bol študentom v Krakove (bakalár), od 1518 študoval vo Viedni právo, od 1520 v Padove a 1523 v Tübingene medicínu. Roku 1524 sa zoznámil s Erazmom, stal sa jeho súkromným lekárom v Bazileji. Od roku 1525 žil v Krakove. O rok neskôr mu Erazmus venoval preklad Galéna. Vydal tlačou elegie (napr. *Elegia in obitum ... Erasmi Rotterodami*, Krakov 1536) a epigramy. CHMIEL, Adam. *Album studiosorum universitatis Cracoviensis*. Tomus II. 1490-1551. Cracoviae, 1892, (ďalej: AC) s. 160; GALL, Franz – SZAIVERT, Willy (ed.). *Die Matrikel der Universität Wien*. Bd. II-III. Wien-Köln-Graz : Böhlau, 1959-1971, (ďalej: MUW) roč. III, s. 3; ContEras roč. 1, s. 63-63.

10 O ňom podrobnejšie pozri CSEPREGI, Zoltán. *Bűjőcskázó életrajz: Wernher György (1490?-1556) hányatott ifjúága*. In FONT, Zsuzsa – KESERŰ, Gizella (ed.). *Acta historiae litterarum Hungaricarum. Tomus XXIX. Ötvös Péter Festschrift*. Szeged : SzTE BTK, 2006, s. 41-46.

11 C. Plinii Secundi: *Liber Septimus Natvralis Historiae. Cum annotationibus M. Volfgangi Guglinger quam emendatissime impressus*. (Cracoviae apud Hieronymum Vietorem Ano salutis MDXXVI.) ESTREICHER roč. 24, s. 361; V. ECSEDY, 2000, s. 365 (Nr. 8). Venovanie (Krakov, 15.8.1526): Fol. A2r-v. V diele sa dvakrát objavuje tá istá rytina thurzovského erbu (Fol. A1v a J6r) s nadpisom: „Leo. Coxus faciebat”.

12 Johannes Lang(e) (1503 Karviná – 1567 Świdnica /Schweidnitz, dnes Poľsko): neolatiný básnik, prekladateľ gréckych autorov, v zime 1520 imatrikovaný v Krakove, v lete 1523 vo Viedni, 1524 získal titul magistra, na odporúčanie Thomasa Stolczera bol učiteľom choristov v Budíne, po Moháči sa vrátil do Sliezska: učil v Goldbergu (Złotoryja) (1527/28) a Nyse (dnes obe v Poľsku), od 1532 notár v Świdnici, od 1535 tajomník a kancelár vratislavských biskupov Jacoba von Salzu, od 1539 Balthasara von Promnitzza, po roku 1543 bol kráľovským radcom a krakovským diplomatom v službách Ferdinanda I. Jeho diela vydával Frobenius v Bazileji, roku 1557 sa vrátil do Świdnice. AC s. 206; MUW roč. III, s. 34; ADB roč. 17, s. 638-639; HOFFMANN-ERBRECHT, Lothar. *Thomas Stoltzer : Leben und Schaffen*. Kassel : Hinnenthal, 1964, (Die Musik im alten und neuen Europa 5) s. 31-32; HOFFMANN-ERBRECHT, Lothar. *Stoltzeriana*. In *Die Musikforschung*, 1974, roč. 27, s.18-36, 21-23; ContEras roč. 2, s. 290.

13 KUBINYI, András. *Polgári értelmiség és hivatalnokréteg Budán és Pesten a Hunyadi- és a Jagelló-korban*. In *Levélári Közlemények*, 1968, roč. 39, s. 205-231, 215-216. Andrej Meltzer z Göncu († medzi 1560 a 1562 v Košiciach): magister artium, do 1516 rektor v Pešti, 1516-1520 košický rektor, od 1525 taktiež notár, 1535 richtár, zať Michaela Kugelbrechta. BÉKEFI, 1906, s. 111-112, 394-397, 401, 447 (Nr. 230-231, 233-234, 236, 246, 305).

Wolfgang Guglinger, mestský politik

Vzhľadom na to, že zo spomenutých osôb – podľa nášho vedomia – jedine o Guglingerovi nevznikla doposiaľ žiadna štúdia, dokonca ani heslo v lexikóne, budeme sa ním zaoberať podrobnejšie. Wolfgang Guglinger zo štajerského Brucku sa v septembri 1519 zapísal na *Rudolphinum*, ale vôbec nie ako *homo novus*, pretože jeho otec, magister Heinrich, tu vyučoval už roku 1502.¹⁴ Niektorý z mobilných predkov Guglingera sa pravdepodobne ako intelektuál presídlil z Guggingenu na brehu rieky Neckar do Brucku pri rieke Mura a Wolfgang sa napokon usadil v Uhorsku.

Mladý Guglinger získal roku 1521 titul *baccalareus artium* a už ako viedenský magister sa zapísal v Krakove 24. februára 1526.¹⁵ Tu vydal aj svoje prvé dielo: komentár k Pliniovie *Naturalis historii*. Z publikácie vyplýva aj to, že Guglinger patril do spoločnosti v tom čase ešte zriedkavých trojjazyčných humanistov (*homo trilinguis*), nakoľko jeho komentáre poukazujú na znalosť latinčiny a gréčtiny, epigram Anselma Ephorina na titulnej stránke zase chváli autorovu znalosť hebrejčiny:

„...Omnia crede mihi calamo ingenioque fideli
Volfgangus numeris reddidit apta suis.
Qui Solimam¹⁶ pulchre callet cum pondere linguam
Et Latium pariter fundit ab ore sonum...”

V jednom liste Leonharda Stöckela z roku 1538 nachádzame odkaz na to, že s Guglingerom sa pozná už od svojich študentských čias, strávených v Bardejove.¹⁷ Je pravdepodobné, že Guglingerovi pomohol k získaniu miesta (pravdepodobne učiteľa) v Bardejove Valentin Eck, vtedajší bardejovský richtár, s ktorým sa zoznámil v Krakove. 24. júna 1530 ho však už stretávame v Kremnici, kde pôsobil ako mestský notár (*Cremnitensis prothonotarius*).¹⁸ V tomto meste napokon získal aj meštianske práva a potom opakovane (v rokoch 1542, 1546 a 1550) zastával aj funkciu richtára.

Do roku 1531 bol farárom v Kremnici bardejovský magister Achatius Hensel, ktorý predtým pôsobil ako duchovný už aj v Bardejove, takže môžeme predpokladať aj jeho sprostredkovanie pri získaní zamestnania v Kremnici. Ale je pravdepodobné, že ako aj pri kariére ostatných thurzovských klientov, ako Ecka, Antonina, Wernhera a Henckela, rozhodujúcim

14 MUW roč. III, s. 5: „Vvolfgangus Guglinger ex Pruckh”; ibid. roč. II, s. 289 (1501 D): „Mag. Henricus Guglinger ex Oting”. „Wiener Artistenregister” 1497 bis 1555. Acta Facultatis Artium IV (UAW Cod. Ph 9) 1497 bis 1555. *Personen-Nennungen im Zusammenhang mit Prüfung, Graduierung und Verteilung der Vorlesungsthemen*. Nr. 21915 bis 29258. Ed. MAISEL, Thomas – MATSCHINEGG, Ingrid. Wien, 2007, www.univie.ac.at/archiv/artreg/AFA4%20nr%2021915%20bis%2029258.pdf (ďalej: AW) Nr. 22718, 22774, 23115. Pravdepodobne neskoršie bolo vedľa mena Wolfganga Guglingera vo viedenskej matrike zapísané: „civis in Montanis Hungaria”.

15 AW Nr. 27352; AC s. 231: „Volfgangus Henrici Stirus ex Pruch Artium liberalium magister Gymnasy Vienensis”.

16 Z gréckeho pomenovania Jeruzalema vytvorené *Solymus* sa síce v ´židovskom´ zmysle vyskytuje v antickej literatúre len na jednom mieste (Iuvenalis 6,544), ale humanizmus tento názov oživil. Je zaujímavé, že Johannes Sapidus von Schlettstadt ho používa pri chvále Beata Rhenana, práve v súvislosti s tým, že vyzdvihuje jeho trojjazyčnosť: „Nam me dormitante viri praestantis imago, / Visa fuit gemina cingere fronde caput. / Haec donum Ciceronis erat, Demosthenis illa, / Romanae et Graiae praemia militiae. [...] / Dum certo referat Rhenanum fama Beatum / Optatum patriae se retulisse suae, / Hic mihi magnus is est: gerit hic ea certa, cuique / Tertia de Solyma gente corona venit.” http://www.uni-mannheim.de/mateo/camena/del5/books/deliciae5_24.html

17 „Vidi te in patria mea, priusquam in Germaniam me discendi causa conferrem, et fateor me tum ultro incredibili quodam amore tui affectum esse.” ŠKOVIERA, Daniel. Epistulae Leonardi Stöckel. In *Zborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského. Graecolatina et Orientalia*, 1975/76, roč. 7/8, s. 265-359, 294 (Nr. 3). Heinz Scheible však interpretuje tento list inak: „Die Verbindung zwischen dem oben erwähnten Wolfgang Guglinger in Kremnitz und Melanchthon ist wahrscheinlich von Stöckel hergestellt worden, denn Guglinger, Magister der Universität Krakau, lebte um 1525 in Bartfeld, wo er den 15jährigen Stöckel durch seine Kirchenkritik und Lutherbegeisterung nachhaltig beeindruckte.“ SCHEIBLE, Heinz. Melanchthons Beziehungen zum Donau-Karpaten-Raum bis 1546. In WEBER, Georg und Renate (ed.). *Luther und Siebenbürgen. Ausstrahlungen von Reformation und Humanismus nach Südosteuropa*. Köln: Böhlau, 1985, (Siebenbürgisches Archiv 19) s. 36-65, 48.

18 LUDWIG, Walther (ed.). *Vater und Sohn im 16. Jahrhundert: der Briefwechsel des Wolfgang Reichart, genannt Rychardus, mit seinem Sohn Zeno (1520-1543)*. Hildesheim: Weidmann, 1999, s. 382-383 (Nr. 217).

faktorom bola podpora Alexeja Thurzu alebo jeho mladšieho brata Jána, teda dvoch po sebe nasledujúcich komorských grófov.

Zaujímavá je aj otázka, ako došlo k prvej výmene listov medzi Melanchtonom a Guglingerom. Nadviazanie kontaktu sprostredkoval jednoznačne kremnický študent Andreas Sauer, ktorý – síce nie ako prvý Kremničan, ale nasledovník Egídia Fabera – sa roku 1534 zapísal na štúdiá vo Wittenbergu, a pri návšteve doma odovzdal Guglingerovi Melanchtonov list, s tým, že pri ceste späť odnesie aj odpoveď.¹⁹ Odpoveď, ktorá sa dodnes zachovala, totiž menovite spomína Sauera. Táto korešpondencia si zasluhuje vysvetlenie z viacerých dôvodov, a to i v prípade, že ide o obyčajný odporúčací list pre politika. Ako na to poukázal už Heinz Scheible, do Melanchtonovho obzoru záujmu vstúpilo Uhorsko výrazne až roku 1543,²⁰ a v jeho korešpondencii sa až vtedy objavilo po prvýkrát banské mesto v Uhorsku (Kremnica) a napokon, Guglinger je tretím človekom v krajine, ktorému adresovaný list sa dodnes zachoval.²¹

Nemáme žiaden dôvod predpokladať osobnú známosť medzi oboma humanistami (i keď sú Güglingen a Bretten susedné mestečká), ani sa zamýšľať nad tým, či sa zvesti o Guglingerovej literárnej činnosti dostali až do Wittenbergu. Dôvodom pre nadviazanie kontaktu mohli byť, že Sauer svojmu učiteľovi charakterizoval mestského notára ako podporovateľa reformačného hnutia: táto téma sa potom sem-tam objavuje aj v ostatných zachovaných listoch.²²

Guglingera však môžeme dať do súvisu s reformáciou v Uhorsku nielen ako Melanchtonovho korešpondenčného partnera a patróna wittenberských študentov – kremnických rodákov, ale ako vyslanec mesta viackrát reprezentoval Kremnicu na snemoch Uhorského kráľovstva, kde sa v otázkach viery snažil uplatniť záujmy evanjelikov. Pred odchodom na snem, ktorý sa roku 1545 v neprítomnosti panovníka konal v Trnave, v súlade so svojim vyslaneckým mandátom²³ dostal od Georga Wernhera podporný list, ktorého niekoľko riadkov sa patrí odcitovať: „Lebo je napísané: Dajte každému, čo ste mu dlžní: komu dlžíte dane, tomu ich dajte [Rm 13,7]... A hoci urobíme všetko a strpíme všetko, aspoň toľko nedovoľme, aby nám Krista opäť ukradli, či už strašením, hrozbou trestov alebo lichôtkami“.²⁴

Jednou z hlavných organizačných síl „thurzovského“ humanistického kruhu bola neolatiniská poézia. Básnici tohto kruhu sa stretli v dvoch publikáciách: k autobiografii Siegmunda von Herbersteina²⁵ prispeli okrem iných svojimi epigramami Valentín Eck, Wolfgang Guglinger,

19 FÖRSTEMANN, Karl Eduard. *Album Academiae Vitebergensis*. I. Leipzig, 1841, (ďalej: AAV) s. 156 ; *Melanchthons Briefwechsel. Kritische und kommentierte Ausgabe*. Ed. SCHEIBLE, Heinz – LOEHR, Johanna. Stuttgart-Bad Cannstatt : frommann-holzboog, 1977 (ďalej: MBW) Nr. 2008, (16. marec 1538).

20 SCHEIBLE, 1985, s. 52-53.

21 Tomášovi Nádasdymu: MBW Nr. 1949 (7. júna 1537); Georgovi Wernherovi: MBW Nr. 1830, 1995 (1. januára 1537 a 12. februára 1538); mestu Bardejov: MBW Nr. 2001 (23. februára 1538).

22 MBW Nr. 2867, 5701 (2. januára 1542 a 23. decembra 1549).

23 BUNYITAY, Vince et al. (ed.) *Monumenta ecclesiastica tempora innovatae in Hungaria religionis illustrantia / Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából*. 1-5. Budapest : Szent István Társulat, 1902-1912, (ďalej: ETE) roč. 4, s. 409 (21. januára 1545).

24 ETE roč. 4, s. 408-409 (18. januára 1545): „Sic enim scriptum est: Tributum, cui tributum, Et ut omnia faciemus et patiamur, hoc saltem ne admittamus, ut Christus nobis rursusque minis, terroribus, poenis, blanditiis eripiatur.“

25 Siegmund von Herberstein: *Gratae posteritati actiones suas a puero ad annum usque aetatis suae septuagesimum tertium... notatas reliquit. Viennae Austriae, excud. Raphael Hofhalter, 1558. RMK III. Nr. 5273; VD 16. Nr. ZV 7721; ďalšie vydania: RMK III. Nr. 5276 (Wien: Hofhalter, medzi 1556-1561); APPONYI H. Nr. 359 = RMK III. Nr. 5279 = VD 16. Nr. H 2201 = ESTREICHER, roč. 18, s. 114 (Wien: Hofhalter, 1560).*

Portrét Philippa Melanchthona od Albrechta Dürera, 1526

Johannes Lang, Georg von Logau,²⁶ Georg Wernher a jeho zať Žigmund Torda z Gyalu.²⁷ Druhou podobnou zbierkou bol spis *Pannoniae luctus* (Krakov 1544), oplakávajúci pád Uhorska, v ktorom okrem iných dostali miesto aj epigramy Jána Antonína, Valentína Ecka, Johannes Lang, Georga von Logau a Georga Wernhera.²⁸ Vzájomná korešpondencia členov kruhu sa zachovala len zlomkovite, napr. vzájomný vzťah medzi Eckom, Guglingerom a Wernherom naznačuje len niekoľko, nie veľmi osobných listov.²⁹

Johannes Henckel, humanistický farár

Aj keď nebol ani najplodnejším autorom, ani nedosiahol najzávratnejšiu kariéru, predsa so skúmaného kruhu humanistov môžeme pokladať Johannes Henckela za ústrednú postavu, a to na základe nasledujúcich dôvodov:

26 Georg von Logau (†1553): v Krakove bol študentom Valentína Ecka (1514), jeho viedenské štúdiá podpoval Ján Thurzo (1516), potom sa s pomocou Ľudovíta II. dostal do Bologne, roku 1527 stojí v službách Ferdinanda. MUW roč. II, s. 431; NDB roč. 15, s. 117-118; ContEras roč. 2, s. 358-359; BAUCH, Gustav. *Der humanistische Dichter George von Logau*. Breslau, 1897, 29 s.

27 Žigmund Torda z Gyalu (Gelous): (? Gyalu - 1569 Bratislava): študoval v Alba Iulii, od 1535 v Krakove, od 1539 vo Wittenbergu; 1544 získal titul magistra. 1546-1549 bol vychovávateľom aristokratických synov v Padove. Od 1551 učiteľ v Prešove, od 1553 radca bratislavskej Uhorskej komory. Vyšli jeho latinské prozaické i poetické diela (Viedeň 1554). Preložil do latinčiny Euripidovho Oresta (Basel 1551), vydal dielo Marzia Galeotta De dictis ac factis regis Matthiae (Viedeň 1563). AC s. 275; SCHRAUF, Károly. *Regestrum bursae hungarorum Cracoviensis. A krakói magyar tanulók-háza lakóinak jegyzéke (1493-1558)*. Budapest : MTA, 1893, (Magyarország tanuló külföldön 3) Nr. 748; AAV s. 177.

28 RMK III. Nr. 356; V. ECSEDY, 2000, s. 343 (Nr. 74); ESTREICHER, roč. 24, s. 51; LAKATOS, Bálint. *Pannoniae luctus - egy humanista antológia és a törökellenes Habsburg-lengyel összefogás kísérlete, 1544*. In *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2008, roč. 112, s. 259-286.

29 ETE roč. 2, s. 237-238; roč. 3, s. 534-535; roč. 4, s. 426-427.

- priamo ovplyvňoval kariéru Leonarda Coxa³⁰ v Uhorsku;³¹
- do priazne Erazma ho odporučil Ján Antoninus;³²
- Antonius Transilvanus bol Henckelovým zástupcom a neskôr nástupcom na košickej fare, košický notár András Melczer z Göncu zas bol jeho dôverným priateľom;³³
- Johannes Lang si taktiež dopisoval s Henckelom (sprostredkúval správy od Melczera a Ecka), v rokoch 1532-33 súčasne pôsobia vo Svídnici ako mestský syndicus (právny zástupca) a farár;³⁴
- Achatius Hensel a Wernher plnili úlohu doručovateľov listov pre Henckela.³⁵

Johannes Henckel zdedil základnú časť svojej knižnice od svojho strýka Georga Leudischita, spišského kantora a vikára roku 1496, ale knihy mu daroval aj jeho druhý patrón, veľkvaradínsky biskup Žigmund Thurzo. Svoju zbierku však rozširoval najmä on sám, do 115 kníh (získaných v období 1496-1519), ktoré sú dnes známe, si zapísal svoje meno a okolnosti, ako sa ku knihe dostal (čas, miesto a cenu).³⁶ Väčšina kolekcie sa zachovala v knižnici fary levočského Kostola sv. Jakuba, odkiaľ ju odkúpil sedmohradský biskup Ignác Batthyány pre svoju rezidenciu v Alba Iulii. O ďalších knihách, ktoré Henckel získal neskôr (v Košiciach, na dvore kráľovnej Márie a vo Vratislavi) nemáme prakticky žiadne informácie.

V jednom zväzku knihy Alberta Magnusa v Univerzitetnej knižnici v Kluži (1505) si môžeme prečítať zápis: „Johannis Henckelli senioris sum“, podobne aj v knihe Raimunda de Sabunde (1502), zachovanej v knižnici Ostrihomskej arcidiecézy.³⁷ Ak sa náš Henckel týmto spôsobom chcel odlíšiť od svojho rovnomenného bratranca (syna Konrada Henckela: 1513-1565),³⁸ tak tieto zápisy vznikli pravdepodobne niekedy v 30. rokoch 16. storočia.

V dvoch knihách sa nachádza takáto poznámka: *Legatus mihi Joanni Henckel per pie memorie... Georgium Leudischid avunculum meum... 1496*.³⁹ Zachoval sa odpis závetu strýka z roku 1497, ktorý skutočne obsahuje okrem iného aj zmienku o knihách, ktoré mienil odkázať Henckelovi, spomína otca, bývalého richtára Georga Henckela († 1503), ktorého záro-

30 Leonard Cox of Thame (okolo 1499 - 1549): anglický humanista, v Tübingene bol Melanchtonovým spolužiakom (12. jún 1514), v Krakove (leto 1518) získal titul *poeta laureatus*, roku 1520 ho Henckel pozval do Levoče za rektora, koncom roka 1521 sa presídlil do Košíc, 1524 v Krakove prispieval do polemickej literatúry o reformácii, napokon 1526 sa vrátil do Anglicka, v Cambridgi získal titul bakalára, 1530 v Oxforde magistra, bol riaditeľom školy v Readingu. Potom, ako jeho patrón kardinál Thomas Cranmer upadol do nemilosti, kráľ Henrich VIII. mu udelil dôchodok. AC s. 187; RMK III. Nr. 7335; ESTREICHER, roč. 12, s. 65; roč. 14, s. 435-436; ERASMUS Roterodamus: *Opus epistularum denuo recognitum et auctum*. Ed. STAFFORD, Percy - ALLEN, Helen Mary. 1-12. Oxford: Clarendon Press, 1906-1958, (ďalej: ALLEN) roč. 7, s. 2; ContEras roč. 1, s. 353-354.

31 HAIN, Caspar. *Zipserische oder Leütschaverische Chronica vndt Zeit-beschreibung*. I. Lócse: Reiss József T. Könyvnyomó Intézete, 1910, s. 19; ETE roč. 1, s. 22-23; ALLEN roč. 7, s. 2-5 (Nr. 1803).

32 ALLEN roč. 6, s. 249-252 (Nr. 1660); *Történelmi Tár*, 1885, roč. 8, s. 349-351; ETE roč. 1, s. 232-233. Antoninove diela v Erazmovom duchu: RMK III. Nr. 314, 5137, 7342; ESTREICHER, roč. 12, s. 177; roč. 16, s. 87, 89; V. ECSEDY, 2000, s. 332, 339 (Nr. 31, 61).

33 FRAKNÓI, 1872, s. 17-18, por. ETE roč. 1, s. 243-244.

34 FRAKNÓI, 1872, s. 28-31.

35 ETE roč. 1, s. 325, 449-451.

36 JAKÓ, Zsigmond. Várad helye középkori könyvtártörténetünkben. In *Írás, könyv, értelmiség: tanulmányok Erdély történelméhez*. Bukarest: Kriterion, 1976, s. 138-168; KRISTÓF, Ilona. A váradi káptalan a Szatmári-Thurzó-Perényi korszakban (1502-1526). In FEDELES, Tamás (ed.). *Emlékkötet Szatmári György tiszteletére*. Budapest-Pécs: Historia Ecclesiastica Hungarica, 2007, (Egyháztörténeti tanulmányok a Pécsi Egyházmegye történetéből 3.) s. 51-67.

37 JAKÓ, Klára. *Erdélyi könyvesházak I.: Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója 1579-1604*. Szeged: Scriptorum, 1991, (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmak történetéhez 16/1.), s. 67 (Nr. 5); BH roč. 1, Nr. 1252.

38 „Joannes Henckellus iunior”: r. 1537 študent v Krakove, 1540 vo Wittenbergu. ETE roč. 2, s. 213; AC s. 282; AAV s. 186; MBW Nr. 3149.

39 BH roč. 1, Nr. 1629; 1738; SELECKÁ-MÁRZA, Eva. *A középkori lócsei könyvtár*. Szeged: Scriptorum, 1997, (Olvasmánytörténeti Dolgozatok 7), s. 70, 98 (Nr. 92, 185), resp. kratšia slovenská verzia: SELECKÁ, Eva. *Stredoveká levočská knižnica*. Martin: Matica slovenská, 1974.

veň menuje aj vykonávateľom závetu.⁴⁰ Henckelovský rodostrom sa dá teda rekonštruovať nasledovne: matkou Johanna Henckela bola Agnes Leudischit (†1496), jeho starým otcom Konrad Leudischit (Kuntz), ktorého manželku (matku Georga Leudischita maior) a aj dcéru (matku Johanna Henckela) poznali Levočania ako „Kuntzin“ alebo „Kunzlai“.⁴¹

Varadínsky biskup Žigmund Thurzo († 1512) daroval nášmu hrdinovi najmenej deväť kníh, keď zastával funkciu varadínskeho hlavného dekana a kanonika.⁴² Väčšinou išlo o knihy kanonického práva s odôvodnením, že on sám svoju knižnicu práve nemal po ruke.⁴³ Zápisy o nákupoch zas ukazujú na nasledovnú trasu: 1498 Krakov – 1508/9 Padova – 1509 Benátky – [1510 Bologna] – 1511 Viedeň – 1515 Krakov – 1516 Budín.

Henckel – so strýkovou podporou – sa v lete 1496 zapísal na univerzitu vo Viedni, v lete 1498 zase v Krakove, kde roku 1499 získal titul *baccalaureus* a začiatkom roku 1503 sa stal magistrom a v lete toho istého roku ho nachádzame medzi prednášajúcimi na artistickej fakulte.⁴⁴ Na jar 1508 (tesne pred cestou do Itálie, možno v sprievode mladšieho brata Sebastiana?⁴⁵) opäť navštívil viedenskú univerzitu.⁴⁶ Ak môžeme veriť nápisu na jeho hrobke,⁴⁷ z Bologne sa vrátil ako *doctor decretalium*. Predpoklad, že titul získal práve roku 1510 a práve tam, by na základe nedostatku iných dôkazov potvrdzoval už uvedený citát: *anno 1510 redeunte me... ex Bononia*. Proti tomu by totiž svedčilo, že Henckela v jeho rodnom meste dôsledne titulujú magister a len v posledných rokoch života, od roku 1529 sa v prameňoch uvádza ako doktor. Jeho cirkevná titulácia sa vyvíjala nasledovne: 1505 kantor v Nitre,⁴⁸ od roku 1508 sa uvádza (zrejme s podporou Žigmunda Thurzu) ako varadínsky hlavný dekan a kanonik, na jar 1513 je už hlavným dekanom v Békési, varadínskym kanonikom a vikárom,⁴⁹ a v tom istom roku sa stáva levočským kaplánom a neskôr farárom,⁵⁰ od roku 1521 je turnianskym hlavným dekanom a neskôr jasovským prepoštom.⁵¹ Svoje varadínske benefity vtedy (najneskôr však roku 1515) prepustil svojmu mladšiemu bratovi Sebastiánovi,⁵² zatiaľ čo on sa stal miesto toho spišským kanonikom (od 1519 *cantor-om*).⁵³

Hoci denník Conrada Sperrfogla, ako aj nápis, ktorý sa zachoval na stene knižnice levočského Kostola sv. Jakuba (*Ioannes Henkel ex Archi Diaconatu, Canonicatu et Vicariatu Varadiensis postulatur*),⁵⁴ rovnako uvádzajú, že Henckel bol farárom od roku 1513, údaje z písomných prameňov to jednoznačne nepotvrdzujú. Dokonca v ich svetle sa aj Sperrfoglov záznam,

40 „...per quinque annos dent Joanni Henkel ad studium quolibet anno 20 florenos... Item meos omnes libros lego Joanni Henkel“. Magyar Országos Levéltár, Budapest (MOL), DF 20515; WAGNER, Carolus. *Analecta Scepusii sacri et profani*. Pars I. Viennae, 1773, s. 352-355; BUNYITAY, Vince. *A váradí püspökség története alapításától a jelenkorig. 2. A váradí püspökség káptalanai s monostorai a püspökség alapításától 1566. évig*. Nagyvárad, 1883, s. 171; BÉKEFI, Remig. *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig*. Budapest : MTA, 1910, s. 223, 296, 430-431, Nr. 108; BH roč. 3, Nr. 1496-1500; por. MOL, DF 281657 (kvitancia Georga Leudischita zo 4. júla 1497). Z údajov sa však nedá presne zistiť ani dátum spísania závetu, ani čas smrti testátora.

41 <http://www.genealogy.euweb.cz/austria/henckel1.html>; BUNYITAY, 1883, s. 170-171.

42 BH roč. 1, Nr. 1763, 1769, 1773-1774, 1779, 1781-1782; SELECKÁ-MÁRZA, 1997, Nr. 128-134, v poslednom sa uvádza: „Hec septem volumina Bartoli Anno 1510 redeunte me Joanne Henckel ex Bononia per Sigismundum Tursonem episcopum Waradiensem in absentia librorum meorum mihi donata sunt.“

43 Okrem vyššie uvedeného: BH roč. 1, Nr. 1772; roč. 2, Nr. 3141.

44 MUW roč. II, s. 250; AC s. 44; MUCZKOWSKI, József. *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*. Cracoviae, 1849, s. 127, 135; SCHRAUF, 1893, s. 8, 63-64, Nr. 174.

45 SCHRAUF, 1893, Nr. 451; SCHRAUF, Károly. *A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-1630*. Budapest : MTA, 1902, (Magyarországi tanulók külföldön 4), s. 163.

46 SCHRAUF, 1902, s. 49.

47 ETE roč. 3, s. 518.

48 MOL, DL 68150.

49 MOL, DF 234643.

50 Henckel je koncom roku 1513 len kaplánom (MOL, DF 217309: 14. december 1513), roku 1516 je už farárom tamtiež (MOL, DL 69108-69110, 75139; ETE roč. 1, s. 4-8; HAIN, 1910, s. 16-17).

51 ETE roč. 1, s. 64-65; MOL, DF 281416.

52 MOL, DL 47351; SCHRAUF, 1893, Nr. 451; BUNYITAY, 1883, s. 175.

53 MOL, DL 69108-69110; 69118.

54 HAIN, 1910, s. 24; ETE roč. 1, s. 77; SELECKÁ-MÁRZA, 1997, s. 33, 133.

aj vyhotovenie zoznamu farárov na stene knižnice zdá byť dodatočnou rekonštrukciou na základe toho, že Henckelov predchodca, farár Jakub Felkai zomrel v novembri 1513.⁵⁵ Henckel však až o niečo neskôr postúpil z funkcie kaplána na farára a až potom sa zriekol svojich benefitov vo Varadíne v prospech svojho brata.

K vykresleniu duchovného profilu Henckela musíme spomenúť päť takých udalostí, ktoré sa viažu k jeho výkonu funkcie farára a časovo spadajú do obdobia, ktoré predchádzalo jeho kontaktom s neskoršími duchovnými patrónmi, Erazmom a Melanchtonom. Sú to nasledovné udalosti: 1. reforma humanistickej farskej školy, 2. organizovanie levočskej knižnice, 3. zakladanie oltára, 4. založenie základiny z výnosov farského mlyna a 5. dobrovoľné zrieknutie sa príjmov z funkcie prepošta a hlavného dekana. Na všetky tieto činy sa pozrieme aj podrobnejšie.

1. 17. marca 1520 uviedol Henckel do funkcie rektora farskej školy anglického humanistu a *poetu laureat*-a Leonharda Coxa, Melanchtonovho spolužiaka a študenta z Tübingenu, ktorého spoznal v Krakove.⁵⁶ Henckel o dva roky neskôr, roku 1522 obsadil miesto na košickej fare,⁵⁷ pričom Cox sem prišiel už niekoľko mesiacov skôr (13. decembra 1521) ako rektor košickej školy. Ich spolupráca v oboch mestách teda trvala spolu štyri roky, ale ich kontakty sa ani potom neprerušili, ako Cox nadobro opustil Uhorsko. Význam humanistickej študijnej reformy sa obvykle posudzuje podľa neskoršej kariéry Coxovho okruhu študentov (Leonhard Stöckel, Ján Sylvester), ale veľmi poučné je aj Coxovo pedagogické dielo vydané roku 1526 v Krakove, ku ktorému napísal odporúčajúcu báseň Ján Antoninus z Košíc.⁵⁸
2. Síce iba na základe druhotných prameňov, ale odborná literatúra o dejinách knižníc pokladá za fakt, že zo starších levočských knižných fondov (medzi ktorými boli aj knihy najprestížnejšieho kňazského telesa Spiša, Bratstva 24 kráľovských farárov), resp. aj so svojej vlastnej zbierky kníh zriadil Henckel knižnicu Kostola sv. Jakuba, ktorej sa nachádzalo asi 400 jedinečných zväzkov. Mienil ju využívať ako verejnú knižnicu pre obecné použitie. Knižnica dostala svoje miesto vo farskom kostole v niekdajšej kaplnke sv. Kataríny, nad sieťovou klenbou severnej predsiene zo 16. storočia. O právnych a vlastníckych vzťahov tzv. „levočskej knižnice“ sa nezachovali písomné dokumenty. Nevieme teda, či patrila fare, bratstvu (ktorého členom bol aj levočský farár) alebo mestu, ktoré ju napokon predalo. Ale possessorské označenia kníh, ktorých väčšina sa zachovala v albajuliánskom *Batthyanaeu*, a taktiež architektúra knižničnej miestnosti, vybudovanej v čase Henckelovho tamojšieho pôsobenia, podporujú tento predpoklad. Vybudovanie knižničnej miestnosti sa predpokladá v rokoch 1519–1520, jednak preto, že v knihách uvedený posledný dátum akvizície je 1519, a jednak práve v lete 1519 dostala levočská fara významný dar na obnovu kostola (*ad ipsius ecclesie restauracionem ac fabricam*).⁵⁹ Zo sumy, ktorá stála k dispozícii, mohol farár nechať vybudovať aj novú miestnosť pre účely knižnice v Katarínskej kaplnke. Henckelov humanizmus teda nekončil v púhej bibliofilii (ním kúpené knihy nesú znaky čítania!), ale mal v úmysle duchovné poklady, nazhromaždené dlhodobým pôsobením mnohých generácií mešťanov, dať k dispozícii aj pre iných.⁶⁰
3. Roku 1520 dal Henckel v Kostole sv. Jakuba postaviť svojim menovcom oltár, a to svätým Jánom: Krstiteľovi, Evanjelistovi, Almužníkovi a Zlatoústemu, ako aj francúzskemu teológovi Jeanovi Charlierovi de Gerson (1363–1429), niekdajšiemu kancelárovi parížskej uni-

55 HAIN, 1910, s. 15.

56 AC s. 187; HAIN, 1910, s. 19; ETE roč. 1, s. 22-23.

57 HAIN, 1910, s. 24; ETE roč. 1, s. 77.

58 Leonardus Coxus: Libellus de erudienda juventute. Excussum Cracoviae per Hieronymum Vietorem. Anno a Christo nato millesimo quingentesimo vigesimo sexto mense Aprili. ESTREICHER, roč. 14, s. 436; V. ECSEDY, 2000, s. 332 (Nr. 32).

59 SELECKÁ-MÁRZA, 1997, Nr. 29; MOL, DL 75139 (30. august 1519), regist: Levočský farár Ján Henckel požiadal kráľa Ludovíta II., aby dal súhlas s darovaním kúrie levočského mešťana Jakuba, syna Gregora Kapesdorfera z Kánfalvy, do vlastníctva levočského Kostola sv. Jakuba a výnos aby mohol farár použiť na opravu a budovanie kostola. Panovník súhlasil.

60 SELECKÁ-MÁRZA, 1997, s. 38-40.

verzity.⁶¹ Oltár sa môže priradiť k prácam majstra Pavla, pričom novinkou je celková konštrukcia oltára. Zachovala sa síce štruktúra tradičného neskorogotického krídlového oltára, ale ozdobné prvky sú už renesančné. Vonkajšie strany oboch krídel zdobia obrazy z legiend dvoch hlavných hrdinov, sv. Jána Krstiteľa a sv. Jána Evanjelistu.

Zvláštnosťou oltára je jeho jedinečný ikonografický program: sú na ňom podobizne štyroch svätých Jánov, ďalej Jeana Charliera de Gerson. V nápise, ktorý zároveň potvrdzuje dátum založenia oltára, sa priamo pripomína Henckelovo zmýšľanie ešte z čias tesne pred príchodom reformácie: *In honore(m) sanctoru(m) Joannis baptiste evangeli[stae] elemosinary crisosthomi et huius Gersonis Joannes Henckel anno millesimo [1]520 posuit*. Ikonografický program je zvláštnym a organickým spojením miestnej tradície, vplyvov humanizmu, ako aj Henckelových súkromných iniciatív.

Spoločné zobrazenie Evanjelistu a Krstiteľa – ktorí sú v ústrednej prostrednej časti oltárnej skrine –, ako aj obrazy z ich legiend samy o sebe by neboli mimoriadne, ale prítomnosť dvoch gréckych svätých (Zlatoústeho a Almužníka) na dvoch otvorených krídlach si žiada vysvetlenie. Prvý je predstaviteľom gréckych rétorických tradícií (vedľa Hieronýma a Ambróza) a môže sa pokladať za jedného z domácich svätých ochrancov erazmovského humanizmu,⁶² posledný (Almužník) zas bol v stredovekom Uhorsku natoľko „národným“ patrónom, že mu vysvätili aj kráľovskú kaplnku na budínskom hrade.⁶³

Gerson (a vyššie citovaný dedikačný nápis) je smerom od lode kostola krytý a viditeľný je výlučne len z chóru, teda vidí ho zakladajúci farár, ktorý slúži omšu pri hlavnom oltári: to je (v súlade s nápisom) vyjadrenie osobného vzťahu Henckela ku Gersonovi. To všetko však otupuje ostrie otázky, ako môže nekanonizovaný Gerson vystupovať spoločne so štyrmi ostatnými Jánmi. Erazmovský humanizmus však relatívne pružne a slobodne zaobchádzal tak s otázkou svätcov, ako aj s uctievaním obrazov: kritizovali poveru a podvody, ktoré sa k nim viazali, ale vzdávali zaslúženú úctu tradičným svätcom a ich zobrazeniu.

Charakteristiku Henckela ako univerzálneho teológa dobre vystihuje tento dodatok. V jeho knižnici sa vtedy už nachádzali diela Jeana de Gerson, francúzskeho teológa, výraznej postavy synodického hnutia, usilujúceho preklenúť rozkol v cirkvi.⁶⁴ Vystupoval proti extrémom a snažil sa byť sprostredkovateľom integračných snažení. Je známe, že sa vo svojich spisoch, pripravujúcich koncil v Kostnici, postavil za obmedzenie právomocí pápeža, na koncile však hlasoval za upálenie Jána Husa. Avšak tým, že ako teológ sa vyhýbal formálnym logickým argumentom a namiesto okázalých ceremónií upriamoval pozornosť na vnútornú nábožnosť a na duchovnopastierske hľadiská, si v neskorších humanistických hnutiach získal uznanie a rešpekt. Tak sa mohol stať o storočie neskôr (jedným) príkladom tak pre Erazma, ako aj pre Henckela.

V strede oltárneho štítu nad Jánmi vidíme Máriu Magdalénu (patrónku aj Henckelom podporovaných padlých dievčat, ktoré sa dali na dobrú cestu), na dvoch stranách stoja svätý Juraj (patrón mena Henckelovho otca a strýka z matkinej strany) a svätého Ladislava (jedného z ochrancov Bratstva 24 spišských miest. Predelu (oltárny podstavec) medzi levočským a uhorským erbom zdobí najpôsobilejšia, ale súčasne vo svojej tematike aj najmenej osobitná plas-

61 VÉGH, János. Das ikonographische Programm des Johannesaltars in Levoča. In *Acta Historiae Artium*, 1967, roč. 13, s. 235-241; VÉGH, János. Der Johannesaltar des Stadtpfarrers von Leutschau Johannes Henckel. Eine ikonographische Studie. In *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, 1993-94, roč. 46-47, s. 763-774.

62 V *Batthyáneu* sa zachovali dva levočské kódexy s latinskými prekladmi Chryzostomových sermonov, ktoré si mohol prečítať aj Henckel (aj keď nepochádzajú z jeho zbierky), jedna bola majetkom Bratstva, druhá patrila špitálu. BH roč. 1, Nr. 1632, 1691; SELECKÁ-MÁRZA, 1997, s. 57, 76 (Nr. 43, 107).

63 VÉGH, János. Alamizsnás Szent János a budai Várban. In *Építés és Építészettudomány*, 1980, roč. 10, s. 455-467. Georg Stoltz jemu vyčítal porážku pri Moháči: „Ubi sunt illi latrones: Sanctus Johannes Elemosinarius ac Johannes Capistranus et ceteri Sancti de Hungaria?“ ETE roč. 1, s. 287.

64 VD 16. Nr. J 560; BH roč. 1, Nr. 1800; SELECKÁ-MÁRZA, 1997, s. 108-109 (Nr. 222-223). KŐSZEGHY, Elemér. Jean de Gerson emléke Lőcsén. Henckel János mint a nagy francia hittudós tisztelője és követője. In *Szepesi Híradó*, 1938, roč. 76, č. 25:2, č. 27:3, č. 29:4, č. 31:4, č. 33:4, č. 35:2, č. 36:2; ENDRÓDI, Gábor. Die Vorbilder der Gerson-Darstellung am Leutschauer Johannesaltar. In *Ročenka Slovenskej národnej galérie v Bratislave - Galéria*, 2004-2005, s. 313-320.

tika Piety. Oba erby jednoznačne naznačujú, že zakladateľ sa identifikoval nie ako príslušník svojej rodiny, ale ako farár slobodného kráľovského mesta.

4. 4. februára 1523 Henckel, vtedy už ako košický farár, dal mestu Levoča na päťdesiat rokov do prenájmu mlyn v Spišskej Novej Vsi, ktorý dal na vlastné útraty nanovo vybudovať. Polovicu z ročného nájomného 25 zlatých nariadil vyplácať levočskému špitálu sv. Ducha a špitálu malomocných, druhú polovicu každý druhý rok striedavo raz padlým dievčatám, ktoré sa polepšili a ďalší rok cudzím tovarišom, ktorí sa usídlili v Levoči. O mlyne, ktorý bol mimoriadne výnosný, však poľský kráľ Žigmund I. Jagelovský roku 1525 v dôsledku zlých vzťahov medzi Levočanmi a Spišskonovovešťanmi rozhodol tak, že Levočania ho boli povinní predať Novovešťanom za sumu opravy, teda 450 zlatých. Svoju časť z predajnej ceny určil Henckel okrem pravidelnej týždennej podpory špitálu a starobinca aj na podporu remeselníkov, sedliakov a chudobných.⁶⁵

Oltár sv. Jánov vo farskom Kostole sv. Jakuba v Levoči

Spor okolo predaja mlyna sa pre rôzne osobné nezhody, ale aj politické napätie ťahal dlhé roky, a nakoniec sa o osude výnosu 450 zlatých môžeme dočítať v denníku dobre informovaného bývalého richtára a neskôr správcu špitála Conrada Sperfogla, ktorý bol na transakcii aj osobne zainteresovaný: „Roku 1527 na nedeľu Oculi [3. pôstna nedeľa, 24. marca] sa mlyn predal, 300 zlatých bolo rozdelených medzi remeselníkov a sedliakov, 150 sa dostalo špitálu svätého Ducha, aby dostával týždenne $\frac{3}{4}$ zlatého a $\frac{1}{4}$ zase špitál malomocných, dovtedy, kým peniaze vystačia. So súhlasom Johanna Henckela z týchto 150 zlatých dostali 15 obyvatelia Spišskej Novej Vsi ako náhradu za požiar, ktorý pred niekoľkými rokmi poškodil mlyn a taktiež 15 zlatých 32 denárov dostalo naše mesto na odľahčenie škôd, ktoré spôsobila strata mlyna. 3 zlaté dostal Leykoff [?], a zbytok, teda 116 zlatých a 66 denárov, odovzdali Bernhardovi a Conradovi Henckelovi, aby celú sumu rozdelili medzi chudobu, čo vykonali na deň svätých Filipa a Jakuba apoštolov [3. mája] 1527.“⁶⁶

Hoci Sperfogel inde formuluje úplne jasne, tu je text zahmlený. Podporuje to náš dojem, že obdobie, keď Henckel bol levočským farárom, nebolo úplne bezkonfliktné, ale on spory nikdy sám nevyostroval, a pisateľ denníka zase z úcty voči Henckelovi dôvody taktne zamlčal.

65 HAIN, 1910, s. 25, 31; WAGNER, Carolus. *Analecta Scepusii sacri et profani*. Pars II. Viennae, 1774, s. 145; ETE roč. 1, s. 228.

66 Denník Conrada Sperfogela (autografický: Archív Evanjelického a. v. cirkevného zboru v Levoči. V/A/2 (Nr. 86). Por. SOPKO, Július. *Kódexy a neúplne zachované rukopisy v slovenských knižniciach / Codices ac fragmenta codicum bibliothecarum Slovaciae*. Martin : Matica slovenská, 1986, (Kódexy slovenskej proveniencie; Codices, qui in bibliothecis Slovaciae asservantur ac olim asservabantur 3), s. 137-139 (Nr. 137). Jeden prepis z 18. storočia je uložený v Országos Széchényi Könyvtár, Budapest; Kézirattár, Fol. Lat. 3108, fol. 67v [p. 136]: „Venditum igitur est molendinum per Ioannem Henckel illis de Nova Villa per 450 flor. bonae monetae et hanc pecuniam idem dominus Ioannes Henckel commisit devidendam artificibus et rusticis et pauperibus civitatis nostrae et hoc ex sincera et bona voluntate sua, quam semper habuit erga patriam suam, potuisset enim, si voluisset, hanc pecuniam a civitate alienasse tanquam suum proprium bonum. Item anno Domini 1527. auff Oculi venditum est molendinum et 300 flor. dispersi sunt artificibus et rusticis et 150 deputati ad hospitale Sancti Spiritus hebdomatim 3 qt., ad leprosos 1 qt., tamdiu talis pecunia durat. Item de 150 florenis cum consensu domini Ioannis Henckel 15 florenos illis de Nova Villa propter damna passa per incendium molendini ante aliquot annos. Item 15 florenos et 32 den. civitati nostrae propter damna passa per molendinum. Item 3 flor. Zuleykoff [!], reliquam summam de 150 florenis videlicet 116 florenos 66 den. dederunt domino Bernhardo Henckel et Conrado Henckel pauperibus distribuendam, ut superius dictum est, et distributio talis pecuniae totius superius dictae facta est anno 1527mo auff Philippi und Jacobi.“

Spomínané sociálne ustanovizne však pre nich určenú, na tri roky postačujúcu sumu nakoniec nedostali, ale so súhlasom donátora aj túto sumu použili na bezprostrednú pomoc obyvateľom. Henckel asi usúdil, že z Košíc nevie riadne sledovať osud svojej základiny a vyvstalo aj nebezpečenstvo, že sumu použijú na verejné ciele – zabavia ju na protitureckú obranu. Tak sa okamžité rozdelenie zdalo ako najlepšie riešenie. Príhoda je však dôkazom, že levočský farár bol nielen nezištný a mal veľké pochopenie pre chudobných svojho mesta, ale poukazuje aj na to, ako pružne sa štedrosť dokáže prispôbiť meniacim sa okolnostiam, a zakladateľ sa snaží vyplniť každú žiadosť, aby zamedzil neskoršiu závisť, žiarlivosť a spory.

5. Henckel sa až začiatkom roku 1526 objavuje v službách kráľovnej Márie Habsburskej na budínskom hrade,⁶⁷ pozvanie teda mohol dostať na jeseň 1525. List Alexeja Thurzu z 26. apríla 1525⁶⁸ totiž ešte nehovorí o funkcii dvorného kaplána, ale pravdepodobne práve on, ktorý sa z niekdajšieho obchodného konkurenta stal jedným z najbližších dôverníkov kráľovnej,⁶⁹ zbavenej po sneme na Rákošskom poli svojich Nemcov, mohol o niekoľko mesiacov neskôr odporúčať svojho rodinného klienta do pozornosti kráľovnej. Henckel sa ale na dvore necítil dobre, ťahalo ho k jeho košickým veriaciim a napriek tomu, že ho kráľovná prehovárala, už v marci 1526 sa k nim aj vrátil.⁷⁰

Kto sa napokon po mohácskej bitke stal duševným pastierom ovdovenej kráľovnej Márie? Henckel prvé pozvanie odmietol a zostával v Košiciach. Jeho rozhodnutie malo zrejme okrem politických dôvodov⁷¹ aj náboženské pozadie. Košický farár urobil roku 1517 jednoznačný krok k reformácii. Vzdal sa svojich cirkevných benefícií, jágerského prepoštva, ktoré by mu zabezpečilo pohodlný život a aj funkcie turnianskeho hlavného dekana. Toto rozhodnutie malo zrejme zásadný význam.⁷² Ešte v liste z 15. marca 1526 vysvetľoval svojmu priateľovi, košickému notárovi Andrejovi Melczerovi z Göncu, že darmo mu kráľovná ponúka jágerské veľkorepoštvstvo (ktoré dostal napokon Mikuláš Oláh), či dokonca aj niektoré biskupstvo.⁷³

Henckel o niečo neskôr, využijúc návštevu kazateľa Achatia Hensela z Troppau, nadviazal styky s v Bratislavským reformátorom Johannesom Hessom.⁷⁴ Biblický tón jeho listu (okrem iného aj apoštolský pozdrav a parafráza áronovského požehnanja) nabáda k opatrnému zvažovaniu. V humanistickej korešpondencii biblické odkazy nie sú ojedinelé, a tak autor, ako aj adresát patrili vo svojich krajinách k popredným predstaviteľom humanistickej vzdelanosti. Taktiež kritika mníchov a kléru, ktorú čítame u Henckela, patrí do humanistickej argumentácie. Na druhej strane však treba podotknúť, že Henckel sa vo svojich skorších listoch vôbec nepredvádzal svojím biblickým štýlom a tiež nemôžeme zabudnúť, akú zásadnú úlohu malo apoštolské pozdravenie o rok skôr pri baníckom povstaní. Z týchto dôvodov som náchylný veriť, že výraz „vec evanjelia“ treba chápať v reformátorskom zmysle, ako to zrejme chápal aj adresát z Henckelovho listu.⁷⁵

67 ALLEN, roč. 6, s. 249-252 (Nr. 1660); *Történelmi Tár*, 1885, roč. 8, s. 349-351; ETE roč. 1, s. 232-233. CSEPREGI, Zoltán. Court Priests in the Entourage of Queen Mary of Hungary. In RÉTHELYI, Orsolya et al. (ed.): *Mary of Hungary. The Queen and Her Court 1521-1531*. Budapest : Budapest History Museum, 2005, s. 49-61.

68 *Történelmi Tár*, 1882, roč. 5, s. 769-770.

69 ERDÉLYI, Gabriella. Egy kivételes karrier Mohács előtti kezdetei: Bethlenfalvi Thurzó Elek. In TUSOR Péter – RIHMÉR Zoltán – THOROCZKAY Gábor (ed). *R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulója tiszteletére*. Budapest : Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1998, s. 118-132, 123-131; RÉTHELYI, Orsolya. Vallás és nyelv az udvartartásban : Johannes Croner, Habsburg Mária első udvari lelkésze. In F. ROMHÁNYI, Beatrix – KENDEFFY, Gábor (ed.). *Szentírás, hagyomány, reformáció : Teológia- és egyháztörténeti tanulmányok*. Budapest : Gondolat, 2009, s. 193-206.

70 Henckel v liste datovanom 15. marca 1526 v Budíne si želal, kiežby sa jeho pani mohla stať mužom, aby mohla prevziať z rúk Ludovíta žezlo moci. FRAKNÓI, 1872, s. 17-18, por. ETE roč. 1, s. 243-244.

71 ALLEN, roč. 7, s. 29-32 (Nr. 1810).

72 ALLEN, roč. 7, s. 2-5 (Nr. 1803).

73 FRAKNÓI, 1872, s. 17-18; ETE roč. 1, s. 243-244; RÉTHELYI, 2005, s. 216 (Nr. IV. 24).

74 *Történelmi Tár*, 1885, roč. 8, s. 351-352; ETE roč. 1, s. 325-326.

75 „Palam est, quam parum prospere procedat in Hungaria negocium evangelicum...” *Történelmi Tár*, 1885, roč. 8, s. 351-352; ETE roč. 1, s. 325-326.

Kontaktná sieť, typy kariér

V predstavenom humanistickom okruhu je charakteristickým znakom nemecké mestské zázemie, postupná orientácia na Wittenberg (najmä cez Vratislav), návšteva univerzity vo Viedni či v Krakove a latinské mestské školské prostredie (Melczer, Cox, Lang, Eck a Wernher boli školmajstrami, ostatní vydržovali školy), ako aj neskôr vytvorené konexie na dvor a na vysokú politiku. Otvorenou zostáva otázka, nakoľko sa ktorý z nich dostal pod vplyv reformácie, ale väčšina zo skúmaných osobností si skôr či neskôr dopisovali s Melanchtonom.⁷⁶ Dominantný je vzťah k Erazmovi, ďalšou charakteristickou črtou je aj lov na cirkevné benefity a podpora hierarchie (napr. thurzovských biskupov).

Humanistický systém vzťahov práve preto mohol vytvárať sieť, spájajúcu celú Európu, pretože jednotlivé uzly či kruhy sa dotýkali ako mozaika, zapadali do seba ako ozubené kolesá a spoločné prieniky zabezpečovali široké pokrytie a rýchlu výmenu informácií. Ak skúmame len kontakty s bezprostrednými strediskami, Viedeň a Krakov vďaka svojim univerzitám a tlačiarňam ponúkali rámec na intenzívnu spoluprácu. Takýto kruh sa vytvoril vo Viedni v okolí Joachima Vadiana⁷⁷ a v Krakove okolo Rudolfa Agricolu mladšieho,⁷⁸ ktorí jednak podporovali svojich uhorských priaznivcov, ale aj prijímali ich pomoc a podporu.

Kontakty s humanizmom Moravy je možné predstaviť na osobe Stephanusa Taurina,⁷⁹ ktorý bol v jednom čase klientom hneď dvoch thurzovských biskupov – Stanislava i Jána.⁸⁰ Nitky vedúce smerom do Sliezska (Vratislav, Nysa a Świdnica) spájali okrem Johanna Langa a Wernhera (ak nespomenieme sliezske epizódy života Henckela a Achatia Hensela) predovšetkým Georg von Logau.

S voľnou sieťou humanistických vzťahov a mnohovrstevnou zviazanosťou uhorského humanizmu s neskoršou reformáciou súvisia aj tie nitky, ktoré spájali Leonharda Stöckela, Jána Sylvestra, Ľudovíta Szegediho a Johannesona Honterusa k tu predstavenému thurzovskému kruhu. Bardejovský Stöckel sa viazal k Eckovi a Guglingerovi, Sylvestra a Szegediho dáva do súvisu s ich slávnym učiteľom Coxom⁸¹ ich krakovská literárna činnosť roku 1527 v rámci neolatinských básnikov, Honterus patrí na jednej strane taktiež medzi krakovských autorov,⁸² na druhej strane dostáva v tomto príbehu úlohu ako priateľ košického Andreja Melczera.⁸³

Ak sledujeme súkromné osudy, tak aj na tejto mimoriadne malej vzorke môžeme rozlíšiť tri typické životné cesty:

76 Jednoduchšie bude vymenovať výnimky: mená Antoninus, Cox, Eck, Francfordinus, Lang, Melczer sa nevyskytujú v korpuse Melanchtonových listov.

77 Joachim Vadianus; von Watt (1484-1511): MUW roč. II, s. 298, 432; NDB roč. 7, s. 15; roč. 20, s. 109; ADB roč. 41, s. 239-244; ContEras roč. 3, s. 364-365; BAUTZ, F. W. (ed.). *Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon*. roč. 12. Hamm : Bautz, 1997, s. 1003-1013. www.bautz.de/bbkl.

78 Rudolf Agricola; Baumann (1490-1521): NDB roč. 1, s. 103.

79 Stephanus Taurinus; Stieröxel (Zwittau, 1480? - Sibiu, 1519): okolo r. 1495 začal študovať v Olomouci, kde ho podporoval Stanislav Thurzo. Roku 1501 ho poslal na univerzitu do Viedne, kde bol žiakom Conrada Celtisa a Vadiana. Od r. 1511 bol právnym poradcom ostrihonského arcibiskupa Tomáša Bakócza; sprevádzal ho na jeho diplomatických cestách. Od 1517 bol kanonikom v Alba Iulii a vikárom vedľa Františka Várdaiho. O Dózsovom povstaní začal písať ešte počas pobytu v Ostrihome, ale svoj epos (*Stauromachia*) dokončil až v Sedmohradsku krátko pred smrťou.

80 ROTHKEGEL, 2007, s. 7, 47, 59-67.

81 Ioannes Sylvester: Rosarium celestis virginis Marie patrone regni Vngarie. (Cracoviae, 1527, per Mathiam Scharffenberg), venované jagerskému biskupovi Simonovi Erdődymu, spolu s dvoma básňami Ľudovíta Szegediho. RMK III. Nr. 274; 7349; V. ECSEDY, 2000, s. 334 (Nr. 39); Sylvester uverejnil ďalšiu báseň v: Statius Papinus: Syluae cum scholijs a Leonardo Coxo Anglo adiectis. (Impressum Graccouię [!]) per Mathiam Scharffenberger. In aedibus domini Marci bibliopole, ciuis Cracouiensis. eiusdemque expensis anno domini. millesimo quingentesimo vigesimo septimo.) ESTREICHER, roč. 39, s. 224; V. ECSEDY, 2000, s. 334 (Nr. 40).

82 Joannes Honterus: De grammatica libri duo. Cracoviae, per Mathiam Scharffenberg. MDXXX. RMK III. Nr. 281, 7351; ESTREICHER, roč. 18, s. 259; V. ECSEDY, 2000, s. 336 (Nr. 46). Aj ďalšie vydania: Honter (Ioannis Coronensis): Rvdimentorvm Cosmographiae libri duo. Quorum prior Astronomiae, posterior Geographiae principia, breuissime complectitur. (Cracoviae Mathias Scharffenbergivs Excudebat. M.D.XXX.) RMK III. Nr. 282; ESTREICHER, roč. 18, s. 261; V. ECSEDY, 2000, s. 336 (Nr. 47).

83 NETOLICZKA, Oskar (ed.). *Johannes Honterus' ausgewählte Schriften*. Wien, 1898, s. 209; ETE roč. 2, s. 257-258.

1. rodáci z Uhorska po kratšom či dlhšom pobyte v zahraničí sa obvykle vrátili do svojej rodnej krajiny a väčšinou tu aj zomreli, ale v každom prípade udržiavali veľmi úzke kontakty so svojim rodným mestom;
2. cudzinci bez výnimky začali svoju dvorskú alebo mestskú kariéru ešte pred Moháčom v období vlády Jagelovcov, ale väčšina z nich sa neskôr vrátila do svojej rodnej krajiny a tam dosiahli významnú kariéru;
3. najmenej častý, ale predsa len troma krásnymi životopismi a životnými dielami dokumentovateľný typ (Eck, Wernher, Guglinger) predstavujú cudzinci, ktorí počas desaťročia pôsobenia získali uhorské šľachtictvo alebo meštianske právo a boli, ako poznamenal na konci 16. storočia historik Mikuláš Istvánffy, *in numerum Ungarorum adsciti (do radov Uhrov včlenení)*.⁸⁴

Tento humanistický kruh sa v prvom rade viazal k nemeckému meštianskemu obyvateľstvu, dvorské kontakty sa vytvárali až v druhom slede. Výrazne sa odlišuje od humanistov jagelovského dvora, napríklad od diplomatov Jacoba Pisa a Hieronyma Balba či od štipendistov Juraja Szatmáriho, študovaných na univerzitách v Itálii, a to najmä v pôvode, prestíži, záujmoch a neskoršom osude.

Markus Hein nedávno veľmi presne vystihol fakt, že príslušníci humanistických kruhov sa zákonite nemuseli automaticky stať reformátormi, predsa malo obrovský význam, že jednotlivé nitky kontaktného systému, aj keď mali rozličnú úroveň a zameranie, sa predsa len zbiehali v jednom bode: spájali nemecky hovoriacich vzdelancov, humanistov, exponentov vysokej politiky a zástancov evanjelického hnutia – v rôznych na seba sa viažucich vrstvách, katalyzujú vplyvy, sprostredkujú informácie, vieroučné idey, estetické hodnoty, osobné uplatnenie a politické vplyvy. Rovnako ani patróni nevystupovali ako iniciátori alebo organizátori, ale jednoducho len svojou prítomnosťou, váhou svojej verejnej funkcie pozdvíhovali úlohu a hodnotu tejto siete.⁸⁵

Preklad: Tünde Lengyelová

84 ISTHVANFI, Nicolaus. *Historia regni Hungariae post obitum Matthiae Corvini regis [...] libris 34 [...] descripta*. Viennae-Pragae-Tergesti, 1758, s. 194.

85 HEIN, Markus. Maria von Habsburg, der ungarische Hof und die Reformation in Ungarn. In FUCHS – RÉTHELYI, 2007, s. 272.